

yordu. Ancak Kureyş, Arslan'ın itirazı üzerine geleneği bozarak İbnü'l-Müslime'yi kendisine teslim etti. Arslan el-Besâsîrî de İbnü'l-Müslime ve Kâdilkudât Ebû Abdullah ed-Dâmegânî'yi Harîmüttâhîrî'de hapsetti. Halife ise Kureyş'in amcasının oğlu Muhâriş b. Mücellâ tarafından Fırat kıyısındaki Hadîsetü Âne Kalesi'ne götürüldü. Arslan el-Besâsîrî, İbnü'l-Müslime'yi ağır işkencelerden sonra Hallâc-ı Mansûr'un öldürüldüğü yerde idam ettirdi (28 Zilhicce 450 / 15 Şubat 1059). Kâdilkudât Ebû Abdullah ed-Dâmegânî ise para karşılığında serbest bırakıldı. Bu olaylar üzerine Tuğrul Bey ordusuyla Bağdat'a hareket etti. Arslan el-Besâsîrî Bağdat'tan Vâsî't'a kaçmak zorunda kaldı. Tuğrul Bey, Halife Kâim - Biemrillâh'ı Bağdat'a getirtip makamına iade etti. Arslan el-Besâsîrî'yi, bir baskın düzenleyerek beraberindekilerle birlikte yakalatıp öldürttü.

İbnü'l-Müslime başta nahiv ve hadis olmak üzere çeşitli alanlarda bilgi sahibiydi. Sünnî Abbâsî halifeliliğinin Şîî Fâtîmî hâkimiyeti altına düşmemesi için büyük gayret sarfetmiş, bu amaçla Büyük Selçuklu Devleti ile Fâtîmîler aleyhine bir ittifak ve dayanışma sağlamaya çalışmıştır. Oğlu Ebû'l-Feth Muzaffer ile torunlarından Adudüddin İbnü'l-Müslime de Abbâsîler'e vezir olarak hizmet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 402-403; XI, 391-392; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VIII, 160, 162-164, 173, 190-197, 200-201; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX, X, bk. İndeks.; Bündârî, *Zübdetü'n-Nusra* (Burslan), s. 6, 9, 12; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'â-tü'z-zamân* (nşr. Ali Sevîm), Ankara 1968, s. 39-41, 45-46, 49-51, 55, 57, 72-73; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-ṭaleb*, s. 9-10; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, I, 313-314; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 216-218; Mafizullah Kabir, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 113-115, 192, 199, 211; Mehmet Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul 1976, s. 47, 52; Faruk Sümer, "Arslan el-Besâsîrî", *TDA*, sy. 42 (1986), s. 112-114; Cl. Cahen, "İbn al-Muslima", *El²* (İng.), III, 891-892.

ALİ SEVİM

İBNÜ'L-MÜSTEVFİ

(ابن المستوفى)

Ebû'l-Bekrât Şerefüddin el-Mübârek b. Ahmed b. el-Mübârek el-Lahmî el-Erbîlî (ö. 637/1239)

Muhaddis, tarihçi, edip ve şair.

Şevval 564'te (Temmuz 1169) Erbil'de doğdu. Hîre Kralı Nu'mân b. Münzir'in soyundan olup dedesi ve babasıyla amcası Ebû'l-Hasan Safiyüddin Ali b. Mübârek

Erbil'de devletin malî işlerini yürüten Dîvân-ı İstifâ'da başkan (müstevfî) olarak görev yapmıştır. İbnü'l-Müstevfî Kur'ân-ı Kerim'i ezberledikten sonra Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf el-Bahrânî ve Mekki b. Reyyân el-Mâkîsînî'den kıraat ve edebiyat tahsil etti. Ebû Yâsir Abdülvehhâb b. Hibetullah, Mübârek b. Tâhir el-Huzâî, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Yâkût el-Hamevî, Şehâbeddin es-Sühreverdî, İbnü'd-Dübey'sî gibi âlimlerden hadis öğrenip icâzet aldı. Uzun yıllar süren öğrenim hayatı sonunda hadis ve hadis ilimleri, luğat, edebiyat, tarih alanlarında ve hesaptan uzmanlaştı. Ebû Nasr Şemseddin İbnü's-Şîrâzî, Münzirî, İbnü's-Şa"âr ve İbn Hallikân ondan istifade edenlerden bazılarıdır.

İbnü'l-Müstevfî, İslâm öncesi Arap tarihi alanında önemli bir mevkiye sahipti. Devrinin önde gelen şairlerinden biri olduğu için evi ilim ve edebiyat çevrelerinin tartışmalar yaptığı bir merkez durumundaydı. Geniş kültürü sayesinde Dîvânü'l-evkâf, Dîvân-ı İnşâ ve Dîvân-ı İstifâ reisliği gibi görevlere getirildi. 629'da (1232) Erbil Atabegi Muzafferüddin Kökbörî'ye vezir oldu ve onun 630 (1233) yılında ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Bu tarihten itibaren uzlete çekilip öğretim ve telifle uğraştı. Daha sonra Abbâsî Halifesi Müstansır-Billâh'ın yakın dostluğunu ve ilgisini kazanan İbnü'l-Müstevfî, onun özel kütüphanesindeki pek çok eseri inceleme imkânı buldu. Moğollar 634'te (1236-37) Erbil'e hücum edip halkı kılıçtan geçirmeye başlayınca Erbil Kalesi'ne sığındı; Moğollar'ın geri çekilmek zorunda kalması üzerine Musul'a yerleşmeye karar verdi. Musul Atabegi Bedreddin Lü'lü' onu büyük bir merasimle karşılayıp hazırlattığı eve yerleştirdi ve kendisine devlet hazinesinden maaş bağladı. Son derece zeki, mütevazî, cömert, ibadete düşkün, faziletli bir kişi olan ve "el-vezîr es-sâhib" diye anılan İbnü'l-Müstevfî 5 Muharrem 637'de (7 Ağustos 1239) Musul'da vefat etti. Zamanın şairleri onun için pek çok mersiye kaleme almışlardır.

Eserleri. 1. *Nebâhatü'l-beledi'l-hâmîl bi-men veredehû mine'l-emâşil* (Târîhu Erbil). Erbil tarihine dair yegâne kitap olup yazılı belgelerin yanı sıra bizzat müellifin görüp işittiklerine dayalı olarak telif edilmiştir. Eserdeki pek çok biyografi hakkında diğer kaynaklarda bilgi bulunmaması, çeşitli edebî metinleri ve şiirleri, Hz. Peygamber'in hücre-i saâdetinin inşasıyla ilgili başka eserlerde rastlanmayan bilgileri ihtiva etmesi kitabın önemini arttırmaktadır. Tamamı dört cilt olduğu

belirtilen eserin günümüze ulaşan II. cildi Sâmî es-Sakkâr tarafından yayımlanmıştır (I-II, Bağdad 1980). 2. *en-Nizâm fi şerhi şî'ri'l-Mütenebbî ve Ebî Temmâm* (nşr. Halef Reşîd Nu'mân, I-V, Bağdad 1989-1992). 3. *Muhtaşaru Ṭaba-kâti's-şu'arâ*. İbnü'l-Mu'tez'ın eserinin muhtasarıdır (*Ṭaba-kâtü's-şu'arâ*, neşredenin girişi, s. 6-7; Brockelmann, I, 130). Kaynaklarda, İbnü'l-Müstevfî'nin ayrıca bir divanı ve Zemahşerî'nin *el-Mufaşşal*'ındaki beyitleri şerhedip eleştirdiği *İşbâtü'l-Muḥaşşal fi nisbeti ebyâti'l-Mufaşşal* (*el-Muḥaşşal'alâ ebyâti'l-Mufaşşal*) adlı iki ciltlik bir çalışmasıyla *Sır-rü's-şan'a* ve *Ebû Ḳumâş* adlı edebiyatla ilgili eserleri bulunduğu zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mu'tez, *Ṭaba-kâtü's-şu'arâ* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kahire 1981, neşredeninin girişi, s. 6-7; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 138; İbnü's-Şa"âr, *Kalâ'idü'l-cümân fi ferâ'idü's-şu'arâ'i hâze'z-zamân* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1410/1990, VI, 36-78; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. Beşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1981, III, 522; el-Melikü'l-Eşref er-Resûlî, *el-Ascedü'l-mesbûk* (nşr. Şâkir Mahmûd Abdülmün'im), Beyrut 1395/1975, s. 495; İbnü'l-Fuvatî, *el-Havâdisü'l-câmi'a*, Beyrut 1407/1987, s. 135; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 49-52; Yâfiî, *Mir'âtu'l-cennân*, IV, 95-97; Sehâvî, *el-İ'ân bi't-tevbiḥ*, s. 246; *Keşfü'z-zunûn*, I, 5, 281, 768, 771, 811; II, 988, 1776, 1923, 1960; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 130, 136, 496; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 3; Abbas el-Zzâvî, *et-Târîf bi'l-mü'errihin fi 'ahdî'l-Moğol ve't-Türkân*, Bağdad 1376/1957, I, 60-61; Sâmî es-Sakkâr, *İmâretü Erbil fi'l-Şa'ri'l-Abbâsî ve mü'errihuhâ İbnü'l-Müstevfî*, Riyad 1413/1992; a.mlf., "İbnü'l-Müstevfî ve kitâbühü Târîhu Erbil", *Âlemü'l-kütüb*, II/1, Riyad 1981, s. 90-98; Saïd Abdülfettâh Âşûr, "Târîhu Erbil", *el-Mecelletü'l-Arabiyye li'l-ulûmi'l-insâniyye*, II/8, Küveyt 1982, s. 192-206; Ebû'l-Hasan Diyânet, "İbn Müstevfî", *DMBİ*, IV, 608-609; İhsan Abbâs, "Ebn Mostawfî", *Elr.*, VIII, 43-44.

SÂMÎ ES-SAKKÂR

İBNÜ'L-MÜTEFENNİNE

(ابن المتفنه)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî er-Rahbî (ö. 577/1181)

Ferâize dair eseriyle tanınan Şâfiî fakihî (bk. er-RAHBİYYE).

İBNÜ'L-MÜZEVVİK

(bk. İBNÜ'S-SEDİD, Fahreddin).

İBNÜ'L-MÜZEYYEN

(bk. KURTUBÎ, Ahmed b. Ömer).